

Krysskulturell oppvekst. Ressurser og utfordringer.

Av Lill Salole

Kjære deg som leser dette heftet

Dette er til deg som er interessert i å fordype deg mer i fenomenet «krysskulturell oppvekst». Kanskje vokser du selv opp med påvirkning fra flere kulturer, språk, miljøer og samfunn? Kanskje har du på andre måter bakgrunn fra eller tilknytning til flere folkegrupper og land? Kanskje er du forelder, venn, lærer, rådgiver eller trener til noen dette gjelder.

Heftet er utviklet til forestillingen *Kameleonene* på Unge Viken Teater, men kan helt fint leses løsrevet fra forestillingen. Sitatene i *kursiv* i dette heftet er fra samtaler og intervju med ungdommer i Oslo og Viken.

Før du leser videre, kommer en veldig viktig beskjed:

Å ha bakgrunn fra, eller vokse opp med, flere kulturer og samfunn er ikke vanskelig i seg selv. Det er heller verken spesielt eller rart, men faktisk veldig vanlig. Både på verdensbasis og i Norge. Utfordringene knyttes til at forståelsen om hva som kjennetegner denne typen barndom og ungdomstid ofte er mangelfull hos den enkelte, familiemedlemmer, venner, klassekamerater, lærere og storsamfunn.

Å øke bevissthet og tilby et språk for erfaringer, både for dem det gjelder og dem som står dem nær, er viktig. Derfor dette dypdykket.

God lesning!

«Føler meg som en verdensborger. Jeg tilhører det store, roterende samfunnet, og ikke noe spesifikt land.»

Krysskulturelle barn og unge

Krysskulturelle unge er en betegnelse for barn og ungdom som vokser opp med flere kulturer, samfunn og språklige impulser. Det er oversatt fra det engelske uttrykket *Cross Cultural Kids*.

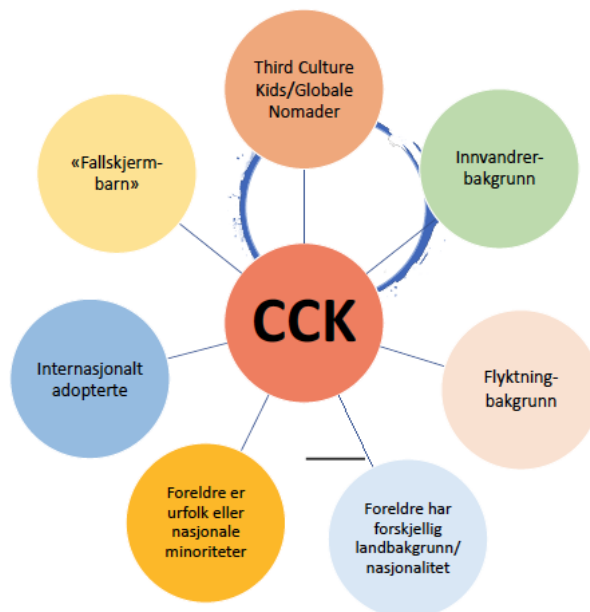
Man kan også si at folk har «krysskulturell bakgrunn» eller «krysskulturelle erfaringer». Å være krysskulturell er ikke en motsetning til å være norsk og nordmann, eller ha tilhørighet andre plasser. Man kan være mange ting samtidig.

«Krysskulturelle barn og unge er personer som har levd eller lever med innflytelse fra to eller flere kulturer og miljøer i en betydelig del av barne- og ungdomsårene»

- Ruth Van Reken, 2010

Hvem er krysskulturell?

Når det snakkes om barn som vokser opp med flere kulturer, så ser vi ofte for oss de som har innvandrings- og fluktbakgrunn fra kontinentene Asia, Afrika, og Sør-Amerika. Men de er ikke alene. Innvandrere og innflyttere fra hele verden, også nord-amerikanske, europeiske, oseaniske og skandinaviske land, har gjerne krysskulturell tilværelse. Se figur og beskrivelsene:

@Salole

Modell basert på Van Reken (2010) og videreutviklet av Salole (2020)

Beskrivelse av de forskjellige gruppene

Barn med innvandrerbakgrunn

Barn med foreldre som har flyttet permanent til et annet land enn der de opprinnelig er statsborgere, ofte på bakgrunn av arbeidsmuligheter eller familieinnvandring.

Barn med flyktningbakgrunn

Barn som må forlate sitt hjemland med eller uten foreldre på bakgrunn av hendelser som krig, nød, forfølgelse eller naturkatastrofer.

Barn fra nasjonale minoritets- og urfolksfamilier

Barn med for eksempel samisk, jødisk, kvensk, skogfinsk, rom eller romani familiebakgrunn.

Barn med internasjonal adoptivbakgrunn

Barn adoptert fra et annet land. De har erfart flytting over landegrensener og påvirkning fra flere forskjellige samfunn selv om ikke alle husker det.

Third Culture Kids/globalt nomader

Barn og unge som bor i andre land i kortere eller lengre perioder av oppvekstårene på grunn av foreldres arbeid. Foreldre kan for eksempel være forsvarsansatte, diplomater (UD), journalister, håndverkere eller profesjonelle idrettsutøvere. De kan også jobbe innen bistand, misjon, helse, næringsliv eller annet. Denne gruppen barn kalles også «globale nomader» eller «internasjonalt mobile unge». *Tredjekultursbarn* brukes på norsk.

Barn med foreldre fra forskjellige land eller forskjellige deler av befolkningen

Barn som har foreldre med bakgrunn fra minst to ulike land og/eller samfunn, for eksempel Norge og Danmark, Thailand og Norge, Norge og Gambia, Karasjok og Bergen.

Fallskjermbar

Barn som blir sendt til et annet land enn der foreldre/foresatte bor for å gjennomføre deler av eller hele sin skolegang.

«Jeg husker dagen jeg hadde navneleken med en ny klasse»

Mange «typer» krysskulturell

En del kan høre til flere av gruppene vist i modellen. For eksempel kan barn av innvandrere og flyktninger ha foreldre fra ulike land. Det kan også tredjekultursbarn/globalt nomader og internasjonale adoptivbarn. Både barn av flyktninger og innvandrere, barn av urfolk og nasjonale minoriteter og internasjonalt adopterte kan flytte mellom land i løpet av oppvekstårene, og dermed også regnes som tredjekultursbarn/globalt nomader.

Krysskulturelle unge har alle slags hudfarger, religioner og nasjonaliteter.

Det som andre antar, og det som er

Det finnes en variasjon av erfaringer knyttet til det å ha krysskulturell bakgrunn. En gjennomgående opplevelse synes likevel å være møte med folks fordommer og binære forforståelse. Andres antakelser om deres tilknytning og tilhørighet stemmer ofte ikke med virkeligheten. De som fremstår like som majoriteten i utseendet kan for eksempel fort bli feilaktig plassert i båsen «bare norsk», selv om de har være- eller tenkemåter som gjør at de identifiserer seg sterkere med minoritetsgrupper. Andre kan skille seg ut fra majoriteten i måten de ser ut, eller hvordan navnet deres lyder, mens deres tanke- og væremåte gjør at de identifiserer seg likt som andre jevnaldrende uten krysskulturell påvirkning. De blir likevel ofte feilaktig plassert i båsen «utlending».

Refleksjon

-Hva synes du om begrepet «krysskulturell»? Sammenlign det gjerne med andre ord du kjenner som brukes for å beskrive dem med tilhørighet i flere kulturer, samfunn og/eller språk. For eksempel ordene «flerkulturell», «minoritetsbakgrunn» eller «fremmedspråklig».

-Hvorfor tror du vi mennesker har så raskt for å plassere hverandre i bestemte kategorier? Hva er ulemper og farer ved dette? Kan det ha noen fordeler, og i tilfelle hva? Kanskje kommer du på andre eksempler på «feilplassering», der antakelser ikke stemmer med virkeligheten?

Vær varsom!

I likhet med andre begreper, så kan «krysskulturell» være både støttende og støtende. For mange gir det stor anerkjennelse. Det representerer en viktig bekreftelse av deres livserfaringer. Andre kjenner seg ikke igjen i denne betegnelsen. Det kan være fordi de selv ikke har et aktivt forhold til mer enn en kultur eller samfunn. Kanskje tilhører krysskulturell påvirkning tidlig barndom og en tid de ikke husker, eller kanskje tilhører det andre generasjoner. Det kan også være de mener begrepet er reduserende, eller forsterker opplevelsen av å mangle definisjonsmakt.

Begrepet bør derfor ikke tvinges på noen, men gjøres kjent slik at det kan anvendes der det gir mening og har relevans.

«Føler meg som en kameleon når jeg er med venner for da blir jeg fargerik.»

Forskjeller

Ingen er like, selv om man kan ha felles erfaringer og følelser. For eksempel er det forskjeller mellom ulike samfunns sosiale og politiske forhold. Også familiens dynamikk og levekår spiller inn.

Andre forskjeller mellom krysskulturelle unge er:

- Noen flytter fysisk mellom sine oppvekstland og kulturer, andre skifter kun «mentalt» mellom kulturer.
- Noen husker flytting og overgang til et nytt samfunn, andre gjør det ikke.
- Noen har fått opprettholde kontakt med flere kulturer og språk, andre har ikke.
- Noen flytter ofte, andre flytter sjelden. Lengden på opphold varierer også.
- Noen bærer på flere ubearbeidede og skadelige erfaringer/inntrykk.
- Noen har opplevd mye diskriminering, mens andre har opplevd mest privilegier og fordeler.
- Noen har blitt separert fra foreldre og familie, i flyktningleirer, nye hjemland eller på internatskoler.

Refleksjon

-Kommer du på flere forskjeller?

«Er du heldig og ser meg når jeg slapper av og ikke enda har rukket å ta på rustningen, vil du bli blendet. Av tidenes regnbue!»

Kameleonkompetanse

Til tross for forskjeller så kjenner unge gjerne igjen noe hos hverandre, og kan finne et sterkt fellesskap med andre som har liknende bakgrunn. Ved ett eller flere punkter i livet blir det for de fleste også viktig å utforske røtter, tilhørighet og identitet.

En krysskulturell tilværelse består av kontraster. Mange unge forholder seg til forskjellige og motsetningsfulle normer og regler. Dette gjør at de gjerne justerer sin snakke- og væremåte avhengig av hvem de er sammen med og hvilket språk de snakker. Kanskje endrer de stemmebruk, mimikk eller fakter. Kanskje endrer de klesstil. Det skjer helt automatisk og organisk. Noe tones opp, og noe tones ned, akkurat som kameleonen erstatter fargen fra forrige underlag med fargen på det nye.

Det betyr ikke at de er falske, de er fortsatt seg selv. Alle sider er like ekte, men har mer eller mindre relevans i forskjellige sammenhenger og med ulike grupper mennesker. På fagspråket kaller vi denne unike tilpasningsevnen for «*kameleonkompetanse*». Vi ser på den som en egen intelligens som mange unge får gjennom sin krysskulturelle oppvekst, og bruker helt automatisk.

«Jeg er litt som en kameleon fordi jeg leter etter greiner å holde meg fast i. En gren for meg er kanskje et varmt smil, en støttende kommentar, et trygt blikk.»

Andre fellestrekk

Visse omstendigheter i livene til krysskulturelle unge kan være usynlige for folk rundt dem. Mange har familie, venner og nettverk som de holder kontakt med andre steder i verden. Noe som gjør at familiemedlemmer har sin oppmerksomhet delt mellom her og der. Det kan kjennes som å ha hodet og hjertet på flere steder. Hendelser i andre land kan være like personlige og nære som det som skjer her i Norge. Det gjelder deg og ditt og deres, og ikke noe fjernt og fremmed.

*«Du spør om det går bra med familien i hjemlandet
Og jeg har et tårehav inni meg
Men jeg svarer «ja, det går bra, familien min er ikke berørt.»*

Krysskulturelle kan streve med noen dilemmaer. En del kan for eksempel synes det er vanskelig å forholde seg til gapet mellom alle ulike forventninger og regler. De føler at de svikter noen uansett hva de velger, sier eller gjør.

Opplevelser av fremmedgjøring og diskriminering er også dessverre utbredt, og de knyttes gjerne til andres kommentarer, spørsmål og handlinger.

Når «identitetspuslespillet» har så mange deler så tar det også ofte ekstra tid å finne ut hvem man er, hva man vil, og hva man står for. Det tar tid å finne ut av hvordan man skal forvalte sin miks på sin egen måte. Dessuten savner man gjerne å se og lære om andre som minner om en selv på pensum, i litteraturen, på skjerm og på scene.

«Det er like ille hver gang, jeg gjør alt i min makt for å passe inn. På hvert nytt sted er det andre forventninger og koder. Og når jeg først har klart å leve opp til de forventningene så vet ingen hvem jeg er lenger. Fordi jeg gjemte meg for mye»

Aktuelle spørsmål krysskulturelle unge kan stille seg selv er:

- Hvem er jeg?
- Hvor er hjemme?
- Hvilke folk er «mine»?
- Hva er riktig, hva er galt? Hvilket «moralske kompass» skal brukes?
- Hvordan skal jeg velge uten å skuffe noen?
- Hvilke verdier, regler og normer skal jeg leve etter?
- Må jeg velge mellom mine forskjellige tilhørigheter og «verdener», eller kan jeg blande og blende?
- Er det jeg eller andre som definerer hvem jeg er, og hvor jeg hører til?

Refleksjon

-Kommer du på flere fellestrekk og spørsmål?

«Vi fortsetter å stille spørsmål ved oss selv lenge etter de andre har sluttet»

«Skills»

Denne typen oppvekst gir også tilgang på mange styrker. Her er noen eksempler:

- Samfunnsinnsikt
- Kulturkompetanse
- Minoritetskompetanse
- Kulturell og sosial empati (sensitivitet ovenfor forskjeller og likheter)
- Språkkunnskap (også om man bare kan eller forstår noen ord)
- Beherske interkulturell kommunikasjon
- Observasjonsferdigheter
- Dyktighet i sosial tilpasning
- Sosial sensitivitet
- Evnen til å tåle forskjellighet
- Evnen til å tilpasse egne kommunikasjonsmønstre
- Evnen til å håndtere humor på en kulturelt sensitiv måte
- Evnen til å bytte mellom forskjellige roller
- Evnen til å tilpasse seg forandringer
- Evnen til å håndtere ubehag i kulturmøter
- Trening i å fange opp fordommer og diskriminering
- Evnen til å rydde i misforståelser
- Global bevissthet
- Kritisk tenkning
- Empatitrening
- Nettverkskompetanse

Refleksjon

Vil du legge til enda flere «skills»? «Flerkulturell kapital» eller «interkulturell kompetanse» er andre ord for slike ferdigheter.

«Jeg sier det med chest!»

Bevissthet

Mange identitetserfaringer er knyttet til følelser. De er uten ord. Noen er knyttet til andre språk enn norsk. Bruk gjerne kreative uttrykk som dans, poesi, litteratur, musikk, maling, tegning og foto for å utforske. Bøker, låter, serier, tegneserier, netttora og filmer er gode innganger til en samtale (se forslag i ressursbanken).

Lag en «Krysskulturell CV»! Hvilke styrker og ferdigheter har det å være eksponert for forskjellige språk, verdsett og levemåter gitt deg? Hvilke ferdigheter kan du knytte til det å ha tilknytning til flere folkegrupper eller steder også uten å ha dyp kjennskap til dine andre kulturer og språk? Hvordan er erfaringene relevante for livsmestring og arbeid? På hvilke måter kan kompetansen din anvendes, fremheves og videreutvikles?

Bli bevisst hva du bærer med deg. Prøv å sett ord på det. Kanskje har du annen kunnskap enn den som ble trukket frem tidligere. Se også din unike liste opp mot jobbutlysninger og studiebeskrivelser, og legg merke til hvordan dette er etterlyst og behøvd kunnskap.

Refleksjon

-Kan andre unge i befolkningen kalle seg «krysskulturelle», eller sies å ha krysskulturelle erfaringer? For eksempel de som flytter mellom landsdeler eller mellom bydeler, de som pendler mellom skilte foreldre, eller har familiemedlemmer med funksjonsnedsettelse? Hvorfor/hvorfor ikke?

-Er vi alle krysskulturelle i vår tid, med tanke på internett, globalisering og virtuelle liv?

-Er krysskulturelle unge sine livserfaringer relevante for alle, og i tilfelle på hvilke måter?

Ressursbank og referanser

Om du vil fordype deg videre i tema, kan du bruke listen under som en veileder.

Mer fra forfatter Lill Salole:

Cross Cultural Kids. En bok til deg som vokser opp med flere kulturer (2020)

Identitet og tilhørighet. Om ressurser og dilemmaer i en krysskulturell oppvekst (2018)

Hvordan finne tilhørighet uten å miste seg selv. Om identitet hos barn som vokser opp med flere kulturer (2017). Kan bestilles eller lastes ned gratis på vfb.no og finnes på ti språk.

Musikk fra poet, musiker og dramatiker Sarah Camille Osmundsen:

Sol (2017)

Spor av dråper og røde nebb (2020)

Vingeslag (2021)

Annen utvalgt litteratur:

Third Culture Kids. Growing Up Among Worlds (2017). David Pollock, Ruth Van Reken & Michael Pollock

Hvor er hjemme? (2009). David Pollock & Ruth Van Reken. *Første utgave av Third Culture Kids oversatt til norsk*

Third Culture Kids. Å vokse opp mellom kulturer (2019). Aon Raza Naqvi redaktør

Rasismens Poesi (2019). Guro Sibeko

Vi puster fortsatt (2020). Yohan Shanmugaratnam

Eg snakkar om det hela tida (2020). Camara Lundestad Joof

Brev til Noreg (2018). Mona Ibrahim Ahmed

Norsk nok. Tekster om identitet og tilhørighet (2022). Redaktør Mala Naveen

Derfor må du vite at jeg er same (2021). Ella Marie Hætta Isaksen

Håndbok mot rasisme (2021). Minotenk

Hør her´a (2020). Gulraiz Sharif

Tante Ulrikkes Vei (2017). Zeshan Shakar

Alle utlendinger har lukka gardiner (2015). Maria Navarro Skaranger

En Dråpe Midnatt (2017). Timbuktu

En fremmed ved mitt bord (2016). Ivo De Figueirido

Tett inntil dagene (2008). Mustafa Can

The Good Immigrant (UK 2016 og USA 2019). Nikesh Shukla redaktør

American Like Me. Reflections on Life Between Cultures (2018). America Ferrera redaktør

Litteratur for de minste:

Lulu frem og tilbake (2018). Kari E. Lorentzen og Ramón K. Arellano

Mine to oldemødre (2008). Lisa Aisato

Håndbok for antirasister (2021). Tinashe Williamson

Du kan også finne poesi og noveller som omhandler tema. Flere kjente forfattere har krysskulturell bakgrunn, noe som preger deres bøker. Isabel Allende, André Aciman og J.R.R. Tolkien er noen eksempler.

Filmer og serier:

Karate Kid (2010)

Inside Out (2015)

Mixed-ish (2019-2021)

Never Have I Ever (2020-2021)

Norsk-ish (2020)

Høre hjemme (2023)

We Are Who We Are (2020)

Dear White People (2017-2021)

Black-ish (2014-2022)

Krøll (2022)

Black Panther (2018)

Wakanda Forever (2023)

Verden er min (2022)

Nettsider og miljøer:

- Flexid: <https://flexid.no>
- Cross Cultural Kid: <http://www.crossculturalkid.org>
- Families in Global Transition: <https://www.figt.org>
- Nora: www.imdi.no/nora/
- Ung.no: <https://ung.no>
- ICDP: icdp.no
- Fargespill: fargespill.no
- Tekstlab: tekstlab.com
- Nordic Black Theatre: nordicblacktheatre.no

Det finnes også diverse kortfilmer på Youtube og ulike nettsamfunn på sosiale medier. Søk stoff om «Cross Cultural Kids» og «Third Culture Kids».